

Alledaagse psychologie

HARALD MERCKELBACH

Richard Wiseman (2008). *Quirkology: Onallegaads onderzoek naar ons dagelijks leven*. Utrecht: Bruna. 279 pagina's, € 16,95. ISBN 978 90 229 9491 1.

Voordat Richard Wiseman, hoogleraar aan de universiteit van Hertfordshire, furore maakte in de psychologie had hij al een andere carrière achter de rug, namelijk als professioneel goochelaar. Wie een verbluffend staaltje van zijn kunsten wil zien, kan *You Tube* raadplegen met de steekwoorden *Wiseman* en *The Mirror*.

Het was zijn belangstelling voor de ingrediënten van goed goochelaarschap – illusies, bedrog en bluf – die Wiseman ertoe aanzette op latere leeftijd psychologie te gaan studeren. En inderdaad, zijn handelsmerk werd onderzoek naar alledaagse vormen van beïnvloeding en bijgeloof. De bestudering daarvan – en dat gebeurt vaak op straat – noemt Wiseman quirkologie. Zijn boek is een vermakelijke opsomming van allerlei ingenieuze experimenten die hij aldus in de loop van de jaren deed.

Ze gaan bijvoorbeeld over hoe leugens te ontmaskeren zijn. Daartoe interviewde Wiseman voor de BBC-

televisie de in Engeland beroemde commentator *Sir Robin Day* over zijn favoriete film. De ene keer legde Day uit waarom zijn lievelingsfilm toch echt *Gone with the Wind* is en de andere keer waarom het zijn voorkeur heel erg naar *Some Like it Hot* uitgaat. Kijkers kregen beide interviewfragmenten te zien en mochten bellen over wat zij dachten dat de echte lievelingsfilm van *Sir Robin* was. Van de 30.000 belers was de ene helft voor *Gone with the Wind* en de andere helft voor – het goede alternatief – *Some like it Hot*. Wiseman maakt duidelijk dat deze prestatie op kansniveau eraan te wijten is dat mensen op de verkeerde dingen letten als ze er proberen achter te komen of iemand liegt. Beoordelaars speuren naar nerveuze lichaamstaal, maar ze zouden er beter aan doen te letten op wat Wiseman 'mentaal distantiëren' noemt: toen *Sir Robin* over *Gone with the Wind* sprak, gebruikte hij slechts tweemaal het woordje *ik*. Toen het over zijn lievelingsfilm ging, was dat zevenmaal het geval.

Prachtig is ook de beschrijving van een serie van studies die Wiseman uitvoerde in een oud Londens huis. Hij liet er telkens groepen van 20 mensen plaatsnemen aan een tafel om mee te doen aan een seance. Terwijl ze aan de tafel zaten, diste een collega-goochelaar met veel gevoel voor drama een verhaal op over een moord die ooit in het huis zou hebben plaatsgevonden. Daarna werden de lichten gedimd en suggereerde de goochelaar dat de tafel

bewoog. Later verklaarde een op de drie proefpersonen dat zij de tafel heel echt hadden zien zweven.

Bijgeloof, aldus Wiseman, bloeit op als mensen zich onzeker voelen en daartoe verwijst hij naar onderzoek dat een tamelijk robuuste samenhang vond tussen economische malaise en de belangstelling voor astrologie en obscure sektes. Ook de neiging om achter toevallige constellaties diepere betekenissen te zien, wakkert bijgeloof aan. Maar stom toeval bestaat, zoals elke lottowinnaar zou moeten weten. De auteur geeft het – echt gebeurde – voorbeeld van drie Britten die elkaar toevallig tegenkwamen tijdens een treinreis in een uithoek van Peru. Ze stelden zich aan elkaar voor: de ene heette Bingham, de andere Powell en de derde Bingham-Powell. Wisemans boek – en dat maakt het zeer lezenswaardig – is gelardeerd met zulke anekdotes.

Dat volstrekt vreemden die elkaar tegenkomen altijd wel iets gemeenschappelijk hebben, noemt de auteur *het kleine wereldwonder*. Geïnspireerd door eerder onderzoek van de sociaal psycholoog Stanley Milgram, deed Wiseman een studie waarin willekeurig geworven proefpersonen de opdracht kregen om een pakje te bezorgen bij ene Katie Smith te Cheltenham. Dat mocht enkel via tussenpersonen met wie ze op voet van tutoyeren verkeerden. Gemiddeld waren er vier van zulke tussenpersonen nodig om het pakje bij Katie te

Prof.dr. H.L.G.J. Merckelbach, hoogleraar Toegepaste Functieer en decan van de Faculteit der Psychologie en Neurowetenschappen van de Universiteit Maastricht, h.merckelbach@psychology.unimaas.nl.

krijgen. De wereld is dus kleiner en hechter dan je zou denken. Dat is ook de reden dat roddels en rages zich op virale wijze kunnen verspreiden. Wisemans verhaal hierover zou interessante kost zijn voor terrorisme-experts. Zoals de recente klucht met de Amsterdamse terreurverdachten laat zien, bereiken zulke experts tamelijk snel het kookpunt als een Amsterdammer van Marokkaanse afkomst een ex-vrouw heeft, wier neef ooit contact onderhield met een van de Madrileense terroristen.

Om grote maatschappelijke problemen op te helderen is het Wiseman ondertussen helemaal niet te doen. Zijn onderzoek beoogt in de eerste plaats leuk en excentriek te zijn en daarom draagt zijn boek als motto een uitspraak van Milgram: 'Wat is het nut van zo'n onderzoek? Van de kritiek die in deze vraag besloten ligt, heb ik me nooit veel aangetrokken, omdat in mijn ogen elke activiteit waardevol is als ze de nieuwsgierigheid bevredigt,

de aanzet geeft tot nieuwe ideeën en ons de sociale wereld vanuit een nieuwe invalshoek laat interpreteren.'

En zo komt het dat het boek vol staat met onderzoek over wat er gebeurt als je astrologen geboortedatum en –plaats van een seriemoordenaar geeft en hen dan de horoscoop laat opmaken ('dit leven zal zeer, zeer positief verlopen'), waarom knappe mensen lagere gevangenisstraffen krijgen en Amerikaanse presidenten nooit een baard dragen, wat de beste opening bij het *speed daten* is ('als jij het beleg op een pizza was, wat zou je dan zijn?'), hoe de beste mop ter wereld gaat (lees het boek) en waar in de wereld voetgangers zich het snelste verplaatsen (Singapore). Dat zijn onderwerpen die ver uit elkaar liggen, maar Wiseman weet ze een plaats te geven in een gestroomlijnd betoog. Soms – en dan wordt het toch extra interessant – vindt Wiseman ook de weg naar het laboratorium. Zoals in het onderzoek waarbij hij proefpersonen in een MRI-

scanner legde en hen naar moppen liet luisteren. Wiseman vond dat de linker hemisfeer vooral een rol speelt bij het construeren van de aanloop naar een mop ('Er staan twee koeien in een wei. Zegt de ene: boe'), terwijl de rechter hemisfeer de creatieve vaardigheden levert om de clou doorgronden ('Antwoordt de ander: wilde ik nou net ook zeggen').

Wiseman vertelt over zijn held Stanley Milgram dat, toen die op 22 november 1963 de collegezaal binnestormde met de mededeling dat president Kennedy was vermoord, zijn studenten dachten dat dit wel weer een experiment zou zijn. Die reputatie zal Wiseman inmiddels ook aankleven. Zoals zijn website (<http://www.quirkology.com/UK/index.shtml>) duidelijk maakt, ziet hij het alledaagse leven als een grote onderzoeksuitdaging. Dat heeft in elk geval dit zeer onderhoudende boek opgeleverd.